

جرم فرار از خدمت

(قسمت دوم)

محمد موحد معاون اول دادستان نظامی تهران

مجازات پرسنل کادر فراری در زمان جنگ و درگیریهای مسلحانه:

طبیعی است که هر کشوری به نیروهای مسلح خود در زمان جنگ نیازمندتر است، هنگامی که کشور با خطرات و مشکلاتی مواجه است که اگر بموقع از آن دفاع نشود لطمه جبران ناپذیر خواهد دید. به همین منظور اگر افراد نیروهای مسلح در زمان جنگ و بحران یگان نظامی خود را ترک نمایند، عدم حضور آنان ممکن است لطمات غیرقابل جبرانی به کشور وارد آورد. لهذا مجازات فرار از خدمت نظامیان در زمان جنگ، می بایست مجازات شدیدتری باشد. به همین جهت ماده ۴۳ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح چنین مقرر داشته: «پرسنل ثابت نیروهای مسلح هرگاه در زمان جنگ بیش از پنج روز متوالی غیبت نموده و عذر موجهی نداشته باشند فراری محسوب و به حبس ازدو تا هشت سال محکوم میشوند و اگر فرار از جبهه باشد از زمان غیبت فراری محسوب و به حبس ازدو تا هشت سال محکوم میشوند و چنانچه فراری محسوب و چنانچه فرار آنان موجب شکست جبهه یا وارد شدن تلفات جانی به نیروهای خودی شود، در حکم محارب است و در غیر این صورت به حبس از سه تا پانزده سال و یا تنزیل تا دو

درجه و یا مرادف آن از رتبه و گروه محکوم میشوند.»

ملاحظه میشود که مجازات فرار از خدمت پرسنل کادر در زمان جنگ، شدیدتر از مجازات آنان در زمان صلح است. یعنی بعنوان مثال اگر یک نفر نظامی کادر در زمان صلح بیش از ۱۵ روز محل خدمت خود را بدون عذر موجه ترک کند، به حبس از یک تا سه سال یا تنزیل یک درجه یا رتبه یا محرومیت از ترفیع تا دو سال محکوم میشود. حال آنکه همین فرد اگر در زمان جنگ بیش از پنج روز محل خدمت را ترک نماید به حبس از دو تا هشت سال محکوم میگردد و اگر جبهه یا محل درگیری مستقیم و سریع رزمی را ترک کند، از زمان ترک آن محل فراری محسوب و چنانچه این فرار موجب شکست جبهه و یا عملیات رزمی رزمندگان اسلام گردد، فرد فراری به مجازات محارب محکوم، و الا به حبس از سه تا پانزده سال محکوم میگردد. در مورد پرسنل وظیفه نیز همین مطلب صادق بوده و بین مجازات پرسنل وظیفه در زمان صلح و جنگ تفاوت فراوان وجود دارد. در ماده ۴۰ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح چنین آمده: «اعضای غیر ثابت نیروهای مسلح

اعم از وظیفه، پیمانی و غیره که در زمان صلح مدت غیبت آنان از پانزده روز متوالی تجاوز نماید و عذر موجهی نداشته باشند، فراری محسوب و پس از دستگیری به حبس از شش ماه تا دو سال و یا اضافه خدمت تا یکسال محکوم می شوند.» حال آنکه ماده ۴۴ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح چنین مقرر داشته:

«اعضای غیر ثابت نیروهای مسلح اعم از وظیفه یا پیمانی یا غیره هرگاه در زمان جنگ بیش از پنج روز متوالی بدون عذر موجه غیبت نموده، فراری محسوب و به حبس از یک تا پنج سال محکوم میشوند و اگر فرار از جبهه باشد، از زمان غیبت فراری محسوب و چنانچه فرار آنان موجب شکست جبهه یا وارد شدن تلفات جانی به نیروهای خودی شود در حکم محارب بوده و در غیر این صورت به حبس ازدو تا هشت سال محکوم می شوند.»

تجدید دوره چیست؟

اگرچه مجازات فراریان از خدمت در قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح تعیین گردیده، اما همانگونه که ماده ۹۶ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران و ماده ۱۰۵ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی برای

فراریان کادر نیروهای مسلح که زاید بر ششماه مرتکب فرار میشوند، مجازاتی مضاعف تعیین نموده و آن اخراج از خدمت است، برای پرسنل و وظیفه نیروهای مسلح که مرتکب فرار زاید بر ششماه میشوند نیز علاوه بر مجازاتی که در قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح تعیین گردیده بموجب ماده ۵۹ قانون خدمت وظیفه مجازات تجدید دوره معین شده است.

ماده مزبور چنین مقرر داشته:

(ماده ۵۹ قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب ۱۳۶۳/۷/۲۹)
«مشمولین خدمت دوره ضرورت چنانچه در مدت آموزش اولیه و یا پس از خاتمه آموزش بیش از مدت ششماه مرتکب فرار از خدمت بشوند، پس از دستگیری یا معرفی بدون احتساب مدت قبلی، خدمت دوره ضرورت را انجام خواهند داد.»

بنابراین روشن است که منظور از تجدید دوره آن است که پس از مراجعت یا دستگیری سرباز وظیفه فراری، چنانچه مدت فرار او بیش از ششماه (حداقل شش ماه و یک روز) شده باشد علاوه بر مجازات کیفری بر اساس قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح (حسب مورد در زمان صلح یا جنگ) تمام ایام خدمت قبل از فرار وی از بین رفته و او بدون احتساب آن ایام مجدداً بایستی خدمت وظیفه را از ابتدا شروع نماید. این نکته بسیار مهم و قابل توجه است چراکه بسیاری اتفاق افتاده فردی بیش از بیست ماه خدمت وظیفه انجام داده و قبل از اتمام خدمت، مرتکب فرار زاید بر ششماه شده و تمام آن بیست ماه خدمتش از بین رفته علاوه بر آن به مجازات حبس، جزای نقدی، اضافه خدمت و یا شلاق نیز محکوم شده و خدمت وظیفه را دوباره از سر گرفته

و دو سال دیگر خدمت کرده است. بنابراین نیروهای وظیفه بایستی به این نکته توجه کافی مبذول نموده و عمر و جوانی خود را بیهوده به هدر نداده و از فرصت ها در جهت کارهای سازنده تر استفاده نمایند.

راهی برای جلوگیری از فرار متخصصین:

اگرچه همانگونه که قبلاً ذکر شد، پرسنل کادر نیروهای مسلح با فرار بیش از ششماه از خدمت اخراج میشوند و این امر علی الاصول مجازات مضاعفی تلقی میگردد اما دسته‌ای از نیروهای کادر ترجیح می‌دهند با فرار بیش از ششماه از خدمت اخراج شوند!

آنها عده ای از کسانی هستند که با امکانات و هزینه نیروهای مسلح راهی مراکز آموزش عالی و دانشگاه‌های کشور شده و تحصیلات عالی نموده و پس از دستیابی به مدارج عالی علمی تصمیم می‌گیرند خود را از قید و بندها و تشریفات که در نیروهای مسلح وجود دارد، رها کرده و به دنبال یک زندگی راحت و کسب درآمدهای سرشار از طریق جذب شدن در بازار کار آزاد بروند. غافل از آنکه نیروهای مسلح و هم‌زمان همسنگران آنها مدتها چشم انتظار بازگشت آنها از مراکز علم و دانش به سنگر کار و تلاش بوده و دست نیازه به طرف آنها دراز نموده اند. دوستان و رفقای آنها سالیان سال با کار و کوشش مضاعف خلاء حضور ایشان را به امید روزی که آنها مجهز به سلاح علم و تخصص به یاری آنها بشتابند، پر کرده‌اند. راستی آیا این انصاف و جوانمردی است که اینگونه نیروها در شرایط نیاز و اضطرار سنگرهای خدمت رارها کرده و به یک زندگی بدون مسئولیت با انگیزه سودجویی و منفعت طلبی شخصی بپردازند؟

چنانچه فرار موجب شکست جبهه یا وارد شدن تلفات جانی به نیروهای مسلح خودی میشود، در حکم محارب است.

هر نظامی که بطرف دشمن فرار نماید و فرار او موجب تقویت دشمن شود، محارب محسوب میشود.

خوشبختانه دست اندرکاران تدوین قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح به این خلاء قانونی پی برده و بنا پیشنهاد ماده ۵۶ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح و تصویب آن توسط مجلس شورای اسلامی این نقیصه برطرف شده و جلوی فرار ورهایی اینگونه متخصصین گرفته شد. ماده ۵۶ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح چنین مقرر داشته :

«متخصصان مجرب و افسرادی که ازبوسیه نیروهای مسلح جهت طی دوره آموزش عالی پزشکی، مهندسی و غیره استفاده کرده اند هرگاه بدون عذر موجه مرتکب بیش از شش ماه فرار از خدمت گردند علاوه بر مجازات مندرج در این قانون به پرداخت هزینه های مربوط و محرومیت از اشتغال به آن حرفه در خارج از نیروهای مسلح به مدت ۵ تا ۱۰ سال محکوم خواهند شد و به هر صورت اخراج آنان از نیروهای مسلح منوط به حکم دادگاه و یارای کمیسیونهای مربوطه پیش بینی شده در قوانین نیروهای مسلح می باشد» بنابراین اگر متخصصین کادر نظامی مرتکب فرار از خدمت زاید بر ششماه شوند، پس از اعمال مجازات ازسوی دادگاه یابه خدمت اعاده شده و مجدداً مشغول خدمت می شوند و یاینکه علاوه بر مجازات فرار از خدمت که بموجب حکم محکمه بایستی آنرا تحمل کنند، از خدمت اخراج و از اشتغال به حرفه و تخصص خود در خارج از نیروهای مسلح بین ۵ تا ۱۰ سال محروم شده و بایستی هزینه های تحصیلی که برای اخذ مدرک و نوبل به درجات عالیه او صرف گردیده به یگان نظامی بپردازد. بعنوان مثال اگر فرد اخراج شده پزشک است، اجازه دایر کردن مطب در طی سالهای محرومیت رانداشته و این

موضوع توسط دادسرای مجری حکم به مبادی ذیربط مانند وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی و همچنین سازمان نظام پزشکی اعلام میشود، تا آنهاکه قصد سوجدویی از این طریق راداشته و نسخواسته اند که کشور از تخصصشان سود ببرند، نتوانند به اهدافشان دست یابند. مضافاً اینکه مدارک تحصیلی افراد بوسیه که در اختیار یگانهای مربوطه میباشد تارفع محرومیت از آن حرفه به متهم تحویل نمی گردد.

جبهه از دیدگاه قانون کجاست ؟

در تبصره ذیل ماده ۴۴ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح آمده است : «منظور از جبهه مندرج در قانون، منطقه ای است که یگانی درگیری مستقیم و سریع رزمی داشته و بنا مأموریت آن رادریافت کرده باشد»

بنابراین لازم نیست یکنفر نظامی الزاماً در زمان جنگ از محل درگیری بین نیروهای خودی و دشمن خارجی فرار نماید تا مشمول مجازات دراریان از جبهه باشد. بلکه اگر از محل درگیری بین نیروهای خودی و قاچاقچیان ضدانقلاب، اشرار و قاچاقچیان نیز فرار نماید مشمول مجازات مندرج در مواد مربوط به فراریان از جبهه میگردد. لذا ماده ۴۵ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح چنین مقرر داشته است :

« هر نظامی که در جریان عملیات علیه عوامل خرابکار، ضدانقلاب، اشرار و قاچاقچیان مسلح از محل مأموریت یا منطقه درگیری فرار نماید حسب مورد مشمول مجازاتهای مقرر در این بخش قرار خواهد گرفت.»

فرار در زمان آماده باش یا بسیج عمومی :

مطابق قانون مجازات جرائم

**چنانچه دشمنان
خدمت وظیفه مرتکب فرار
از خدمت شوند پس از
دستیگیری بسامعروفی
بدون احتساب مدت قبلی،
خدمت خود را انجام
خواهند داد.**

**ترغیب به فرار، تسهیل
موجبات فرار و یا اخفای
نظامیان خساری معلومت
در جرم محسوب میشود.**

نیروهای مسلح در زمان آماده باش رزمی و یاد در زمان بسیج عمومی نیروها نیز اگر نظامیان مرتکب فرار از خدمت شوند مشمول مجازات فراریان از جبهه و جنگ خواهند بود، لذا در ماده ۴۷ چنین آمده است:

«هر نظامی که در زمان بسیج یا هنگامی که یگان مربوطه در آموریت آماده باش رزمی است مرتکب فرار شود، حسب مورد مشمول مواد ۴۳ و ۴۴ و ۴۵ این قانون خواهد بود.» بنابراین حتی اگر رسماً جنگ و یادگیری رود روی داخلی یا خارجی هم اتفاق نیفتاده و صرفاً نیروها در حالت بسیج و آماده باش باشند نیز اگر یک نفر نظامی مرتکب فرار شود، مجازات فراری زمان جنگ را دارد.

فرار با سلاح و تجهیزات نظامی:

تاکنون صرفاً بحث پیرامون فرار نظامیان از خدمت بود، بدون اینکه مسئله سلاح و تجهیزات نظامی آنها مطرح باشد. طبیعی است قانونگذار برای نظامیانی که با سلاح و تجهیزات نظامی مبادرت به فرار نمایند مجازات سخت تری در نظر بگیرد. چراکه اینگونه افراد با فرار خود و همراه بردن ادوات نظامی لطمه سنگین تری بر پیکره نیروهای مسلح وارد می آورند. لذا ماده ۵۰ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح چنین مقرر داشته: «هر نظامی که با سلاح گرم یا وسیله نقلیه موتوری، هواپیما، کشتی و یا وسایل دیگر مورد استفاده نیروهای مسلح، فرار نماید علاوه بر رد عین یا مثل یا قیمت و جبران خسارت وارده ناشی از ایجاد نقص یا استفاده غیرمجاز، چنانچه عمل او ضربه مؤثر به وضعیت نیروهای مسلح وارد آورد به مجازات محارب و مفسد فی الارض محکوم می شود و در غیر این صورت حسب مورد تا یک

و نیم برابر مجازات مقرر در این قانون محکوم میگردد»
فرار بسوی دشمن:

در مواد قبلی صرفاً صحبت از فرار نظامیان بصورت مطلق بوده و بحثی از محلی که فراری به آنجا می رود مطرح نگردید. طبیعی است که غالباً نیروی فراری از خدمت به شهر و خانه خود رفته و به هر صورت دست از زندگی در شهربو دیار و کشور خود نمی کشد. درست است که در این صورت مرتکب گناه و جرمی شده که جبران آن بسیار مشکل است اما به هر حال لکه و مهرنگ تسلیم دشمن شدن و یاب و دامن دشمن پناه بردن را بر دامن و پیشانی ندارد. حال آنکه اگر فردی بسوی دشمن فرار نماید با فرارش ضمن تضعیف جبهه خودی و پایین آوردن روحیه سپاهیان اسلام، باعث تقویت نیروهای دشمن شده و لذا ماده ۵۱ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح برای اینگونه افراد مجازات سنگینی در نظر گرفته است ماده مزبور چنین مقرر داشته:

«هر نظامی که بطرف دشمن فرار نماید و فرار او موجب تقویت دشمن شود، محارب محسوب و به مجازات محارب محکوم میگردد و در غیر این صورت به حبس از پنج تا پانزده سال محکوم میشود.»

فرار یا تبانی یا با توطئه:

در مواد گذشته فرار نظامیان به تنهایی مطرح گردید؛ یعنی فرار در زمان صلح، جنگ، از جبهه، در زمان بسیج عمومی، با تجهیزات، بطرف دشمن، وظیفه و کادر که همه اینها به یک نفر نظامی که خودش به تنهایی تصمیم به ارتکاب جرم فرار می گیرد مربوط می شود. اما اگر چند نظامی با هم تصمیم به فرار بگیرند خواه در زمان صلح، خواه

در زمان جنگ، خواه از جبهه و خواه از محل بسیج نیروها، مجازاتی مضاعف دارد چرا که این تبانی و توطئه ممکن است اساس و شالوده یک واحد منسجم نظامی را از هم پاشیده و چنان بی نظمی در یگان حاکم شود که توان مقابله با دشمن را از کف بدهد. لذا ماده ۵۲ ق. م. ج. ن. م. اینگونه بیان داشته: «فراری که با تبانی بیش از دو نفر باشد، فرار با توطئه محسوب میگردد. چنانچه عنوان محاربه و افساد بر اقدام آنان صادق باشد به مجازات محارب و مفسد محکوم و در غیر این صورت تا یک و نیم برابر حد اکثر مجازات مقرر محکوم میشوند.»

ترغیب به فرار - تسهیل موجبات فرار - اخفای نظامیان فراری:

تاحال پیرامون شخصی که مرتکب فراری گردید، گفتگو کردیم و بحث افراد دیگری که آنان را به فرار تشویق نموده یا زمینه فرار آنها را فراهم کرده راه به آنها نشان داده و یا افرادی که نظامیان فراری را با علم به اینکه فراری هستند جا و مکان داده و یا وسایل و امکانات برای آنها فراهم کرده اند مطرح نبوده اما در ماده ۵۳ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح تکلیف اینگونه اشخاص نیز معین شده است؛ بسیار اتفاق افتاده که فردی نظامی به یگان مربوطه مراجعه و اعلام داشته نمی خواهد خدمت کند و دنبال راهی برای رهایی از خدمت می گشته که بعنوان مثال مسئول کارگزینی یا امور پرسنلی یگان؛ بدون توجه به عواقب کار به او گفته می توانی بروی و شش ماه دیگر برگردی تا اخراج شوی، یا فردی با دریافت مبالغی هنگفت مجرم فراری را بصورت غیر قانونی و با مدارک جعلی از کشور خارج کرده و یا کارهایی از این قبیل که همگی این امور از مصادیق

کمک و معاونت به مجرم فراری است و مجازات دارد.

ماده ۵۳ - قانون مجازات جرائم ن. م. مقرر داشته: « ترغیب به فراریاتسهیل موجبات فرار یا اخفای نظامیان با علم به فراری بودن آنان، معاونت در جرم محسوب و چنانچه عمل مرتکب موجب افساد و اخلال در نظام و یا شکست جبهه اسلام گردد در حکم محارب و در غیر این صورت به مجازات حبس از سه ماه تا سه سال و یا جزای نقدی از پانصد هزار تا پنج میلیون ریال محکوم میشود.»

۱- محارب کیست و مجازاتش چیست؟

در مورد تعاریف لغوی و اصطلاحی فرد محارب و جرم محاربه، در فقه و قوانین مدون و کتب حقوقی بحثهای مفصلی مطرح است که مجال طرح آن در اینجا وجود ندارد. اجمالاً بیان میشود که محارب کسی است که با خدا و رسول و مؤمنین سر جنگ و دشمنی دارد و مجازات جرم محاربه چهار نوع است که انتخاب آن با قاضی می باشد.

الف - قتل ب - دار آویختن

ج - قطع دست راست و پدای چپ

د - تبعید یا نفی بلد^(۱)

* در اینجا ذکر چند نکته ضروری بنظر میرسد:

۱- جز در مواردی که قانونگذار در قوانین مجازات فراریان وظیفه و کادر را از هم جدا کرده و در مواد مجزاییان داشته مجازاتهای دیگر، شامل هردو دسته افراد کادر و وظیفه نیروهای مسلح می گردد. مثلاً مجازات فرار با تجهیزات نظامی فراریسوی دشمن، فرار در زمان آماده باش و چند مورد دیگر که به تفکیک توضیح داده شد، شامل نظامیان کادر و وظیفه می باشد که البته تعیین میزان آن با توجه به نحوه و انگیزه های ارتکاب

جرائم و شرایط دیگر بدست قاضی است.

۲- فرار از خدمت شامل ترک محل خدمت توسط فرد نظامی یا حاضر نشدن در محل خدمت پس از اتمام مرخصی یا مأموریت می باشد، بعبارت دیگر، فرد نظامی محل خدمت را رها کند و برود و یا اینکه پس از اتمام مرخصی یا مأموریت در داخل و یا خارج از کشور به محل خدمت خود مراجعه ننماید؛ در هر دو صورت ترک محل خدمت محسوب و اگر از حد نصاب قانونی (در زمان صلح یا جنگ) تجاوز نماید فرار از خدمت تحقق می یابد. بنابراین افرادی که در داخل و یا خارج از کشور مشغول طی دوره و آموزش هستند چنانچه پس از احضار آنها و یا اتمام دوره، خود را به محلتهای تعیین شده (اگر در داخل هستند به یگان خدمتی و اگر در خارج هستند به سفارتخانه ها، کنسولگریها و یا نمایندگی های جمهوری اسلامی) معرفی نکنند مشمول مواد مذکور خواهند بود. همانگونه که در قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح آمده است. (۲)

۳- همانگونه که در مبحث فرار در زمان صلح مطرح شد، در زمان جنگ نیز میان مجازات فراریانی که خود شخصاً مراجعه مینمایند با آنها که توسط مأمورین دستگیر میشوند تفاوت می باشد، لذا ماده ۴۸ قانون م. ج. ن. م. مقرر داشته:

« فراریان مشمول مواد ۴۳ تا ۴۷ این قانون در صورتی که قبل از خاتمه جنگ شخصاً مراجعه نمایند، از کیفیات مخففه برخوردار خواهند بود.»

۴- مقررات مربوط به مجازات فرار از خدمت شامل افراد ذخیره و احتیاط که در زمان جنگ احضار شده و بموقع حضور نیافته اند نیز میشود.

در این خصوص ماده ۴۹ ق. م. ج. ن. م. مقرر داشته است:

« افراد وظیفه دوره ذخیره و احتیاط که در زمان جنگ احضار شده و به فاصله پنج روز از تاریخ احضار بدون عذر موجهی خود را معرفی ننمایند فراری محسوب و حسب مورد به مجازات مقرر در این قانون محکوم خواهند شد.»

* حد نصاب فرار از خدمت در حال حاضر چند روز است؟

همانگونه که خوانندگان عزیز می دانند کشور ما هم اکنون در حالت آتش بس بسر میرود و هنوز عهدنامه صلح با مضاء طرفین مخاصمه نرسیده و تنها چند بند از قطعنامه ۵۹۸ سازمان ملل متحد با جراء در آمده و بندهای متعددی اجرا نشده باقی مانده است. لذا علی القاعده می بایست با فراریان از خدمت در حالت فعلی مطابق مقررات زمان جنگ رفتار گردد و حد نصاب فرار از خدمت نظامیان نیز همان پنج روز زمان جنگ باشد، لکن بنابه پیشنهاد ستاد فرماندهی کل نیروهای مسلح و تصویب فرماندهی معظم کل قوا حضرت آیت‌الله خامنه ای (مدظله العالی) از تاریخ ۷۳/۵/۲۵ حد نصاب فرار نظامیان، از پنج روز به پانزده روز افزایش یافته و کلیه افرادی که بعلت فرار از خدمت کمتر از این حد نصاب (پانزده روز) تحت تعقیب مراجع قضائی نظامی بودند، از تاریخ مزبور مشمول عفو معظم له قرار گرفته و از تعقیب معاف شدند. (۳)

والسلام

پاورقی:

۱- ماده ۱۹۰ قانون مجازات اسلامی

۲- مواد ۳۹ و ۴۶ ق. م. ج. ن. م.

۳- بخشنامه ستاد کل ن. م.

شماره ۷۳/۵/۲۵ - ن ۶/۴۰۱/۰۱/۲۴/۴۰